

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΦΑΚΕΛΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΙ.ΝΕ.Τ.Ε. – Ο.Ι.Ε.Ε.

Το Πρόγραμμα ΚΙ.ΝΕ.Τ.Ε., έχει ως στόχο να συνεισφέρει στην αρτιότερη διδακτική προσέγγιση του ιστορικού αντικειμένου: προτείνει σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις με την αξιοποίηση ομαδοσυνεργατικών, ανακαλυπτικών και βιωματικών μεθόδων σε ποικίλες ιστορικές θεματικές.¹ Έτσι, μέσα από οκτώ Θεματικούς Φακέλους οι οποίοι αναπτύσσονται στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας από τη Δ΄ τάξη Δημοτικού έως τη Β΄ τάξη Λυκείου, η ιστορία αποκτά νόημα για τους μαθητές και τις μαθήτριες συνδεδεμένη με την καθημερινότητα και τη ζωή τους.

Οι Θεματικοί Φάκελοι αποτελούν μια διαφορετική προσέγγιση στο ιστορικό αντικείμενο μέσα από τη διερεύνηση, το βίωμα, τη συνεργασία και τα ενδιαφέροντα των παιδιών και αποτελούν ολοκληρωμένα ενδεικτικά θεματικά project τα οποία επιτρέπουν στις μαθήτριες και στους μαθητές να εργαστούν, να γνωρίσουν και να κατανοήσουν σε βάθος ένα ιστορικό θέμα και μέσα από επαγωγική προσέγγιση (από το ειδικό και τοπικό/επιμέρους στο γενικό και το παγκόσμιο) να θίξουν προβλήματα και επίκαιρα θέματα της σύγχρονης εποχής και της καθημερινότητάς τους.

Στη δημιουργία τους ελήφθησαν υπ' όψιν αφενός η εμπειρία του ελληνικού σχολείου και αφετέρου οι σύγχρονες τάσεις της διδακτικής της ιστορίας. Το ασφυκτικό πλαίσιο των Προγραμμάτων Σπουδών αφήνει μικρά περιθώρια ελευθερίας κινήσεων στους εκπαιδευτικούς –τα οποία γίνονται ασφυκτικά στο Λύκειο–, ωστόσο πάντα υπάρχουν.²

¹ Πλούσιο υλικό για διδακτική μεθοδολογία στην ιστοσελίδα της EuroClio (European Association of History Educators), [Διδακτική πρακτική – EuroClio – Εμπνέοντας εκπαιδευτικούς ιστορίας και ιθαγένειας](#).

Στην ιστοσελίδα του Ομίλου για την Ιστορική Εκπαίδευση στην Ελλάδα μπορείτε να βρείτε θεωρητικό υλικό και διδακτικά παραδείγματα με σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Ιστορίας:

<https://www.aheg.gr/%ce%b7%ce%bc%ce%b5%cf%81%ce%af%ce%b4%ce%b5%cf%82/%cf%80%cf%81%ce%b1%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%ce%b7%ce%bc%ce%b5%cf%81%ce%af%ce%b4%cf%89%ce%bd/>

Επίσης, ενδεικτικά, Κόκκινος, Γ. - Γατσωτής, Π. (επιμ.), (2020). *Για μια σφαιρική και πολυδιάστατη ιστορική εκπαίδευση*, Αθήνα: Πεδίο και Αποστολίδου, Ε., (2019). *Μαθήματα Διδακτικής της Ιστορίας*, Αθήνα: Πεδίο.

² Sakka, V., (2021). «Να σπάσουμε τον κανόνα. Πόσα μπορεί να κάνει ένας εκπαιδευτικός;», *Public History Weekly* 9, 4, DOI: [dx.doi.org/10.1515/phw-2021-18409](https://doi.org/10.1515/phw-2021-18409) (πρόσβαση Αύγουστος 2022).

Σημαντικές παράμετροι στην ανάπτυξη των Θεματικών Φακέλων είναι η έμφαση στην αξιοποίηση κυρίως πρωτογενών ιστορικών πηγών,³ η επίσκεψη (δια ζώσης ή διαδικτυακά) σε μουσεία, αρχειακές συλλογές και τόπους μνήμης, δηλ. η σύνδεση με μορφές δημόσιας ιστορίας, και τέλος η δημιουργία μιας μικρού ταινίας ιστορικού περιεχομένου, ντοκιμαντέρ, μυθοπλασίας ή animation, στην οποία θα αποτυπώνεται ο προβληματισμός των παιδιών από την ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο θέμα. Στόχος είναι η σύνδεση του χθες με το σήμερα και η «συνομιλία» των παιδιών με την ιστορία, τη μνήμη και τον τόπο που τους περιβάλλει, με τρόπο οργανικό και πλήρη νοήματος, δηλαδή, η δημιουργία κριτικά σκεπτόμενων και ενεργών υποκειμένων. Όχημα για να επιτευχθεί αυτό είναι, μεταξύ άλλων, η καλλιέργεια του οπτικού και μιντιακού γραμματισμού (visual & media literacy),⁴ μέσα από την κριτική θέαση κινηματογραφικού υλικού (ταινίες, ντοκιμαντέρ) και φυσικά μέσα από τα κινηματογραφικά εργαστήρια τα οποία θα υλοποιηθούν στα σχολεία που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Οι οκτώ Θεματικοί Φάκελοι, προϊόν συνεργατικής δουλειάς μελών του Ομίλου για την Ιστορική Εκπαίδευση στην Ελλάδα (Ο.Ι.Ε.Ε.),⁵ αποτυπώνουν την οπτική, την εμπειρία και το προσωπικό αποτύπωμα του καθενός και της καθεμιάς. Ωστόσο, παρά την ενιαία μορφή ανάπτυξης διαφοροποιούνται ως προς το μέγεθος/έκταση, το ύφος και την επικέντρωση σε διάφορα μεθοδολογικά ζητήματα και προσεγγίσεις. Ο κάθε φάκελος δομείται με άξονα το βασικό ιστορικό ερώτημα που διαπραγματεύεται. Ένα ερώτημα το οποίο, με τη σειρά του, αναλύεται σε επιμέρους ερωτήματα, τα οποία οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να διερευνήσουν. Όλοι οι φάκελοι περιλαμβάνουν προτάσεις για επισκέψεις σε μουσεία/αρχειακές συλλογές/τόπους μνήμης (δια ζώσης ή ψηφιακά),⁶ προτάσεις αξιοποίησης κινηματογραφικού υλικού⁷ και ενδεικτικές θεματικές για τη δημιουργία μιας μικρού ταινίας ιστορικού περιεχομένου. Οι προτάσεις αυτές είναι

³ Η αξιοποίηση ιστορικών πηγών είναι σημαντική παράμετρος της προσέγγισης που ονομάζεται «ποιώντας ιστορία» (“doing history” approach), καθώς επίσης η τοποθέτηση των θεμάτων σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο (historical contextualization), η αξιολόγηση και η ανάλυση ιστορικών πηγών, η ανάπτυξη επιχειρηματολογίας κ.ά. (Gestsdóttir, S. M., Van Boxtel, C., Van Drie, J., (2018). Teaching historical thinking and reasoning: Construction of an observation instrument, *British Educational Research Journal*, Vo. 44, No 6, 960-981).

⁴ Βλ. Χριστοδούλου, Αικ. (2016). *Η αξιοποίηση του οπτικού γραμματισμού στη διδασκαλία της ιστορίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Π.Τ.Δ.Ε., Μ.Π.Σ. «Σύγχρονα Περιβάλλοντα Μάθησης και Παραγωγή Διδακτικού Υλικού»*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), στο <https://core.ac.uk/download/pdf/132824914.pdf>, με επαρκή βιβλιογραφία.

Για τον μιντιακό γραμματισμό βλ. την ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-literacy>

⁵ www.aheg.gr.

⁶ Βλ. Κουσερή, Γ., (2019). *Ιστορική Σκέψη, Μουσείο και Σχολείο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

⁷ Λεμονίδου, Έ., (2017). *Η Ιστορία στη Μεγάλη Οθόνη. Ιστορία, Κινηματογράφος και Εθνικές Ταυτότητες*, Αθήνα: Ταξιδευτής.

ενδεικτικές, αφού ο/η κάθε εκπαιδευτικός, περισσότερο από κάθε άλλον και άλλη, γνωρίζει την ανθρωπογεωγραφία, το πολιτισμικό υπόβαθρο και τις ιδιαίτερες εκείνες παραμέτρους που χαρακτηρίζουν την κάθε τάξη του και θα προσαρμόσει τα ζητούμενα στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και την ιδιαιτερότητα της περιοχής και του σχολείου του. Σε αυτό το έργο συνεπικουρούνται, όπου και αν χρειαστεί, από τους/τις εκπαιδευτικούς που συνέταξαν τους Θεματικούς Φάκελους, αλλά κυρίως από τους έμπειρους κινηματογραφιστές συνεργάτες του «Νεανικού Πλάνου» - Δημιουργικής Ομάδας για την Ανάπτυξη της Οπτικοακουστικής Επικοινωνίας και Έκφρασης των Νέων Ανθρώπων,⁸ οι οποίοι είναι υπεύθυνοι των κινηματογραφικών εργαστηρίων του ΚΙ.ΝΕ.Τ.Ε. στα οκτώ συνεργαζόμενα σχολεία της Αττικής.

Οι Θεματικοί Φάκελοι περιέχουν τη στοχοθεσία του κάθε project και αναλυτικές οδηγίες για την ανάπτυξη του θέματος, αναστοχαστικές διαδικασίες και μεταγνωστικούς στόχους για τη διερεύνηση των αποτελεσμάτων της εργασίας των παιδιών.

Καθώς όλοι οι φάκελοι είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα του προγράμματος καλό θα είναι να «διαβαστούν» σε σχέση με το εκπαιδευτικό υλικό (παρουσιάσεις, εισηγήσεις) των τεσσάρων θεματικών επιμορφωτικών ημερίδων που προηγήθηκαν –επίσης αναρτημένο– και που τιτλοφορούνται ως εξής: 1. Διδακτική της Ιστορίας: Τάσεις και Σύγχρονες Παιδαγωγικές Αντιλήψεις, 2. Μεθοδολογικά Θέματα στη Διδασκαλία της Ιστορίας, 3. Ιστορία και Κινηματογράφος, 4. Κινηματογραφικές Τεχνικές: Ιστορικό ντοκιμαντέρ, μυθοπλασία και animation.

Οι Θεματικοί Φάκελοι είναι οι ακόλουθοι:

Δ' Δημοτικού

Καθημερινή ζωή στην Αρχαία Αθήνα: Μια βόλτα με το μετρό στον τόπο και στον χρόνο: το παράδειγμα του σταθμού Μετρό «Αιγάλεω» (Ιωάννα Δεκατρή – Ζέτα Παπανδρέου).

Ε' Δημοτικού

Το παιδί στο Βυζάντιο (Μαρία Βλαχάκη – Ζέτα Παπανδρέου).

Στ' Δημοτικού

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα (Ζέτα Παπανδρέου – Μαρία Βλαχάκη).

⁸ Το «Νεανικό Πλάνο» δραστηριοποιείται από το 1992 στον τομέα της δημιουργικής και πολιτιστικής βιομηχανίας, και συγκεκριμένα στον οπτικοακουστικό χώρο και στην κινηματογραφική εκπαίδευση όπου διαδραματίζει ηγετικό ρόλο στην Ελλάδα, και αποτελεί τον ιστορικό φορέα διοργάνωσης του Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους και της Camera Zizanio-Ευρωπαϊκής Συνάντησης Νεανικής Οπτικοακουστικής Δημιουργίας. Βλ. σχετικά: <https://olympiafestival.gr/> και <https://camerazizanio.net/>.

Α΄ Γυμνασίου

Ρωμαϊκή εποχή: Pax Romana, πολιτική, οικονομική και πολιτισμική ενότητα σε μια πολυεθνική αυτοκρατορία. Η Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη (Κατερίνα Προκοπίου).

Β΄ Γυμνασίου

Βυζάντιο και Αραβικός Κόσμος: Πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις (Μαρία Βλαχάκη).

Γ΄ Γυμνασίου

Το Ολοκαύτωμα και η Πόλη μου (Παναγιώτης Γατσωτής – Μαρία Φραγκουλάκη).

Α΄ Λυκείου

Η Αρχαϊκή Αθήνα και οι δεσμώτες του Φαλήρου (Τριαντάφυλλος Πετρίδης).

Β΄ Λυκείου

Έμφυλες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της ιστορίας. Μελέτη περίπτωσης: το εργοστάσιο Λιπασμάτων στη Δραπετσώνα (Ελένη Πατσιατζή).

Η Κλειώ στο σχολείο

Η σχολική ιστορική εκπαίδευση στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από σχετική καθήλωση και αγκυλώσεις, ατολμία και συντηρητισμό. Δεν λαμβάνονται υπ' όψιν οι νοητικές αναπαραστάσεις, οι ιστορικές αντιλήψεις των μαθητών/μαθητριών και του πολιτισμικού περιβάλλοντός τους, ούτε συνομιλούν με τις κατακλυσμιαίες αλλαγές που συμβαίνουν στην ελληνική και παγκόσμια κοινωνία. Έτσι, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες αρκετών εκπαιδευτικών να εμπλουτίσουν τη διδακτική πράξη, σημαντικό μέρος των μαθητών/μαθητριών παραμένει ευάλωτο σε ιστορικές παραχαράξεις και καταχρήσεις του ιστορικού αντικειμένου, αφού για τους περισσότερους και τις περισσότερες η ιστορία είναι ένα βαρετό μάθημα αναπαραγωγής άχρηστων γνώσεων. Δεν μιλούν στο συναρπαστικό παιχνίδι της διερεύνησης, της ανακάλυψης, της κριτικής προσέγγισης, των ερωτημάτων και της αμφισβήτησης.

Τα Προγράμματα Σπουδών είναι κλειστά, περιγραφικά και δεσμευτικά, ενώ το σχολικό εγχειρίδιο επέχει θέση «ιερού κανόνα».⁹ Ωστόσο, το μάθημα της Ιστορίας

⁹ Με εξαίρεση δυο απόπειρες με τα Π.Σ. Ιστορίας του 2011 και 2018 τα οποία κατατέθηκαν και ουδέποτε δοκιμάστηκαν στην πράξη. Βλ. Αντίστοιχα: Σακκά, Β. - Μπρεντάνου, Κ., (2018). «Χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου: το χαμένο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας για την υποχρεωτική εκπαίδευση του 2011. Μπορεί να αλλάξει η διδασκαλία της ιστορίας στο ελληνικό σχολείο;», *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, τ. 15-16, 44-74 και στο <https://www.eleie.gr/images/stories/ekdoseis/t15-16/15-16.compressed.pdf> και Παληκίδης, Α., «Πώς πρέπει να διδάσκεται η Ιστορία;» *Το Βήμα της Κυριακής*, 27/5/2017, https://www.academia.edu/33728659/%CE%A0%CF%8E%CF%82_%CF%80%CF%81%CE%AD_%CF%80%CE%B5%CE%B9_%CE%BD%CE%B1_%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%AC%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9_%CE%B7_%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%92%CE%97%CE%9C%CE%91_%CE%A4%CE%97%CE%A3_%CE%9A%CE%A5%CE%A1%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%CE%A3_28_5_2017.

δεν θα απελευθερωθεί από όλα αυτά, από τα δεσμά της μετωπικής αφήγησης και της μηχανικής αποστήθισης, παρά μόνο όταν αναμορφωθεί με βάση τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης.

- Η θεωρία του οικοδομισμού/κονστρουκτιβισμού, η κοινωνικοπολιτισμική θεωρία, οι θεωρίες της εμπλαισιωμένης μάθησης και της γνωστικής μαθητείας υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος κατακτά ουσιαστικά τη γνώση με ενεργητικό τρόπο, ερευνώντας, ανακαλύπτοντας και στοχαζόμενος/-η, ενταγμένος/-η σε συλλογικότητες μέσα στις οποίες αλληλεπιδρά, προχωρώντας βήμα προς βήμα από τα γνωστά στα άγνωστα.
- Ο άνθρωπος κατακτά τη γνώση, όταν και επειδή έχει γνωστικό κίνητρο, όταν και επειδή επιθυμεί να λύσει ένα πρόβλημα, μια γνωστική απορία (ιστορία-πρόβλημα).
- Διαμορφώνοντας ανάλογα μαθησιακά περιβάλλοντα, διδάσκοντας μέσα σε αυτά και, κυρίως, διαμορφώνοντας νέα, παιδαγωγικά έγκυρα και λειτουργικά αξιολογικά κριτήρια, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αφυπνίσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και μαθητριών τους και να τους προσφέρουν συναρπαστικές γνωστικές εμπειρίες. Στόχος: η ιστορική σκέψη.¹⁰

Η ιστορική σκέψη είναι καρπός της δομικής συνύπαρξης έξι αλληλεπιδρώντων και αλληλοσυμπληρούμενων παραγόντων:¹¹

- Ιστορική σημασία (νοηματοδότηση και σημαντικότητα).
- Χρήση πρωτογενών πηγών.
- Συνέχεια και αλλαγή.
- Αιτία και αποτέλεσμα.
- Υιοθέτηση ιστορικής οπτικής.
- Κατανόηση των ηθικών διαστάσεων της ιστορίας.

¹⁰ Βλ. σχετικά: Γατσωτής, Π. (2020). *Δεξιότητες, Προγράμματα Σπουδών και Εναλλακτικές Προσεγγίσεις στην Σύγχρονη Ιστορική Εκπαίδευση*, στο <https://www.academia.edu/41584524/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%93%CE%B1%CF%84%CF%83%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82%CE%94%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%8E%CE%BD%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B5%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B5%CE%B3%CE%B3%CE%AF%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7>.

¹¹ Seixas, P., Morton, T., (2013). *The big six historical thinking concepts*, Toronto: Nelson Education.

Τι σημαίνει υιοθέτηση ιστορικής οπτικής;

«Το παρελθόν είναι μια ξένη χώρα».¹² Η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας του παρελθόντος είναι μεγάλη πρόκληση για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Δίνει ιστορικό νόημα και στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις σύγχρονες συνθήκες και τα γεγονότα, αντιβαίνει στον αναχρονισμό και αποδομεί τον παροντισμό, την τάση δηλαδή των ατόμων στις σημερινές κοινωνίες να αντιλαμβάνονται και να ερμηνεύουν το παρελθόν με όρους του δικού τους παρόντος – αντίληψη που εργαλειοποιεί το παρελθόν.

Τα Π.Σ. Ιστορίας πρέπει να αναπτύσσονται στη βάση ολιστικών προσεγγίσεων: πολιτική, στρατιωτική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική ιστορία. Η διδασκαλία του ιστορικού αντικειμένου βασίζεται στη μετακίνηση από τη δηλωτική (αναπαραγωγή πληροφοριών) στη διαδικαστική (διερεύνηση, ανακάλυψη, κατανόηση ιστορικού αντικειμένου) γνώση, με στόχο της καλλιέργεια της κριτικής ιστορικής σκέψης των παιδιών.

Βασικοί άξονες πάνω στους οποίους οικοδομείται η διαδικαστική γνώση είναι η πολυπρισματικότητα, η αποδόμηση στερεοτύπων και μύθων, η προσέγγιση επίμαχων και τραυματικών γεγονότων (με παιδαγωγική ευαισθησία ανάλογη της ηλικίας των παιδιών). Απαιτείται, συνεπώς, μεθοδολογική ανανέωση: ομαδοσυνεργατικές, βιωματικές προσεγγίσεις, αξιοποίηση ΤΠΕ,¹³ αξιοποίηση των μουσείων, των μνημείων, της δημόσιας ιστορίας.¹⁴ Στόχος είναι η ενίσχυση της πολιτειότητας, η καλλιέργεια της ιδιότητας του/της ενεργού/-γής δημοκρατικού/-ής πολίτη, της ικανότητας να αναπτύσσεται κριτικός λόγος ο οποίος ερείδεται σε τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία.

Στους Θεματικούς Φακέλους, οι μαθήτριες και οι μαθητές ερευνούν, συζητούν, παράγουν ιστορικό λόγο. Οι γενικοί στόχοι στην ανάπτυξή τους είναι:

¹² Lowenthal, D., (1985). *The Past is a foreign country*, Cambridge: Cambridge University Press. Αναφορά στην πασίγνωστη απάντηση του μικρού μαθητή έρευνας σχετικά με τη δυσκολία κατανόησης του παρελθόντος: “*The Past is a foreign country. They do things differently there*”.

¹³ Ας ληφθεί εδώ υπόψη και η δημοφιλής ενασχόληση των παιδιών με τα ψηφιακά ιστορικά παιχνίδια. Βλ. σχετικά: Stouraitis, El., (2018). ‘Deconstructing the historical culture of massively multiplayer online games: a participatory interactive past’. International Society for History Didactics (ISHD). *International Journal of Research on History Didactics, History Education and History Culture (JHEC) Yearbook*, 39 (2018), 31-51. <https://bit.ly/3zAEFWm>. (πρόσβαση Ιουνίου, 2022).

¹⁴ Εξερτζόγλου, Χ., (2020). *Η Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα: Εκδόσεις 21^{ου} αιώνα. Επίσης: Dean, D., Wojdon, J., (2017). ‘[Public History and History Didactics: A Conversation](https://doi.org/10.1515/phw-2017-8656)’, *Public History Weekly* 5, 9, DOI: [dx.doi.org/10.1515/phw-2017-8656](https://doi.org/10.1515/phw-2017-8656). (πρόσβαση: Αύγουστος, 2022) και Parkes, R., (2018). ‘Public Historians in the Classroom’, in Demantowsky, M., (ed.). *Public History and School. International Perspectives*. Oldenbourg: De Gruyter, <https://doi.org/10.1515/9783110466133>.

- Ιστορική σκέψη.¹⁵
- Ιστορική κατανόηση.
- Δηλωτική vs Διαδικαστική γνώση.
- Βίωμα και ενσυναίσθηση.
- Πολυπρισματικότητα.
- Καλλιέργεια οπτικού γραμματισμού.
- Προσέγγιση τραυματικών και επίμαχων θεμάτων.
- Αξιοποίηση ιστοριών, αφηγήσεων, μαρτυριών, ποικίλων πηγών.
- Ερμηνείες.
- Μια «άλλη» ιστορία: εναλλακτικές αφηγήσεις, μικροϊστορία, περιθώριο, έμφυλες προσεγγίσεις.

Πώς λειτουργεί ο Θεματικός Φάκελος¹⁶

- Ο Θεματικός Φάκελος (Θ.Φ.) λειτουργεί συμπληρωματικά προς το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος της Ιστορίας για κάθε τάξη.¹⁷ Αποτελείται από ερευνητικό ερώτημα, σώμα πηγών, επεξηγηματικά σχόλια/σημειώματα, ασκήσεις/ δραστηριότητες, βιβλιογραφία.
- Οι μαθητές και οι μαθήτριες εμβαθύνουν σε συγκεκριμένα ιστορικά θέματα, βάσει συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων, διερευνώντας συστηματικά πρωτογενείς και δευτερογενείς πολυτροπικές πηγές, με σκοπό να εκφράσουν κριτικό ιστορικό λόγο με περιγραφικούς και ερμηνευτικούς συλλογισμούς.

¹⁵ Seixas, P., (2016). A History, Memory Matrix for History Education, *Public History Weekly* 4, 6, DOI: [dx.doi.org/10.1515/phw-2016-5370](https://doi.org/10.1515/phw-2016-5370).

¹⁶ Βασίζεται στη σχετική καινοτόμο πρόταση της αξιοποίησης των Θεματικών Φακέλων των Π.Σ. Ιστορίας του 2018.

¹⁷ Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΚΙ.ΝΕ.Τ.Ε. έχει λάβει έγκριση υλοποίησης σε προαιρετική βάση στα σχολεία που συμμετέχουν, τόσο από το ΥΠΑΙΘ με αριθ. πρωτ.: 123257/Δ7/30-09-2021 για το σχολικό έτος 2021-2022, όσο και για το τρέχον σχολικό έτος 2022-2023 με αρ. πρωτ. 11151/6-7-2021, σύμφωνα με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο του εγγράφου 60923/ΓΔ4/25-05-2022 Υ.ΠΑΙ.Θ. (με θέμα: «Οδηγός για την έγκριση υλοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ερευνών στις σχολικές μονάδες») από την Περιφερειακή Δ/νσης Α/θμιας και Δ/θμιας Εκπ/σης Αττικής. Η υλοποίηση του μπορεί να υποστηριχθεί από ομάδα εκπαιδευτικών (ένας/μία από τους οποίους/ες θα πρέπει να διδάσκει ιστορία και μπορεί να συνεργάζεται με άλλες ειδικότητες, αξιοποιώντας, ενδεχομένως, ώρες από διαφορετικά ή συνομιλούντα γνωστικά αντικείμενα στο πλαίσιο του Π.Σ.). Οι εκπαιδευτικοί μπορούν επίσης να αξιοποιούν τις δυνατότητες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων και μετακινήσεων/έρευνας στο πεδίο ή σε χώρους μουσειακού, ιστορικού, αρχαιακού, τοπικού ενδιαφέροντος που προτείνονται ή να επιλέγουν την ανάπτυξη του Θ.Φ., στο πλαίσιο προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων, ομίλων, εκπαιδευτικών επισκέψεων, εορτασμού ιστορικών επετείων κ.ά., που προβλέπονται από το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του σχολείου και σύμφωνα με όσα ορίζονται στην ανωτέρω απόφαση έγκρισης του εκπαιδευτικού προγράμματος.

- Στόχος: απόκτηση γνώσεων, ερευνητικών και κριτικών/αξιολογικών δεξιοτήτων αλλά κυρίως *μεταγνωστικών δεξιοτήτων* στην ιστορική έρευνα, χωρίς να φιλοδοξεί να εξαντλήσει ένα θέμα.
- Έχει σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως αφορμή και *αφετηρία για επιπρόσθετους νέους προβληματισμούς* που θα προκύψουν από την ιστορική διερεύνηση των μαθητών και μαθητριών και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους και να λειτουργήσει ως μοντέλο για ανάλογες π.χ. ιχνηλατήσεις στο ιστορικό παρελθόν αστικών και ημιαστικών χώρων σε διάφορα σημεία της Ελλάδας.
- Ο δημόσιος χώρος, η γνωριμία με την ιστορία του, η λειτουργία του και ο σεβασμός προς αυτόν αποτελούν, επιπλέον, στόχο *καλλιέργειας ενεργού πολιτειότητας* των μαθητών και μαθητριών.
- Προβάλλει και ενισχύει τον οπτικό και μιντιακό εγγραμματισμό.¹⁸

Τι εννοούμε με τον όρο Ιστορία-Πρόβλημα;

Αποτελεί ζητούμενο κατά τη διδασκαλία της ιστορίας να γίνει κατανοητή η διαδικασία της ιστορικής διερεύνησης στη βάση συγκεκριμένων ερωτημάτων (*η ιστορία ως πρόβλημα προς επίλυση*), αλλά και να ευχαριστηθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες το ταξίδι αυτό, νοούμενο ως ταξίδι μύησης στην ιστορική επιστήμη. Οι στόχοι πολιτειότητας (*καλλιέργειας ιδιότητας ενεργού/ενεργής πολίτη*), όπως προαναφέρθηκε, είναι σημαντικοί επίσης.

Τι χρειάζεται για μια ουσιαστική ιστορική κατανόηση από τα παιδιά; Η μύηση στην ιστορική έρευνα και την εξέταση των ιστορικών πληροφοριών οφείλει να αρθρώνεται σε διαδοχικές φάσεις, οι οποίες έχουν:

- α) ως σημείο έναρξης τον καθημερινό χρόνο, τον οικείο χώρο των παιδιών και το άμεσο παρελθόν,
- β) ως ενδιάμεσους σταθμούς, αν προσφέρεται, το προσωπικό παρελθόν των παιδιών, το οικογενειακό παρελθόν των γονέων και των παππούδων (επιβάλλεται η θεματική προσέγγιση), καθώς και το τοπικό παρελθόν, και, τέλος,
- γ) ως επιστέγασμα τη μελέτη του παρελθόντος της κοινωνίας στην οποία ζουν και ολόκληρης της ανθρωπότητας (λαοί, πολιτισμοί, ιστορικές περιόδους στη συγχρονικότητά τους).

Οι Θεματικοί Φάκελοι λοιπόν αποσκοπούν:

- Στην εκ μέρους των μαθητών και μαθητριών εμβάθυνση σε ιστορικά ζητήματα και στην εξοικείωσή τους με την ιστορική έρευνα και τα προϊόντα της.

¹⁸ Βλ. υποσημείωση 4.

- Στη διερεύνηση των ιστορικών εννοιών β' επιπέδου, π.χ. της αιτιότητας, της μετάβασης, της αλλαγής και της συνέχειας κ.λπ. Η αξιοποίηση της τοπικότητας είναι και αυτή ζητούμενο.¹⁹

Η ποιότητα του παραγόμενου ιστορικού λόγου εξαρτάται²⁰ από το ιστορικό υλικό που παρέχεται στις μαθήτριες και στους μαθητές, τον βαθμό με τον οποίο συνδέεται αυτό ενεργητικά με τις προηγούμενες γνώσεις τους, τους στόχους που επιδιώκονται και τους τύπους των ερωτημάτων.

Οι ενδεικτικές ερωτήσεις-δραστηριότητες κάθε Θ. Φ. που συνοδεύουν τις πηγές:

- λαμβάνουν υπόψη την ηλικία και τη νοητική ανάπτυξη των μαθητών/μαθητριών και είναι κατάλληλες για την αξιολόγηση της ιστορικής τους σκέψης,
- ευνοούν την ατομική και ομαδική ιστορική έρευνα και την ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων,
- συντελούν στη διαμόρφωση ιστορικής σκέψης και συνείδησης, οδηγώντας στην κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων και
- προκαλούν τη γνωστική συσχέτιση και διάδραση μεταξύ των εννοιών που συγκροτούν τη διαδικαστική γνώση αφενός και τη δηλωτική γνώση αφετέρου.

Τα Φύλλα Εργασίας των Θ.Φ.

Ένας Θεματικός Φάκελος, δηλαδή ένα σχέδιο εργασίας στην ιστορία, αναπτύσσεται βάσει του παρεχόμενου υλικού (πρωτογενών και δευτερογενών πολυτροπικών πηγών, οπτικών και κειμενικών), των ερευνητικών ερωτημάτων και των ενδεικτικών επιμέρους ερωτήσεων και δραστηριοτήτων τις οποίες θα διατυπώσει.²¹ Ζητούμενο είναι να γίνει κατανοητή η διαδικασία της ιστορικής διερεύνησης στη βάση συγκεκριμένων και κατανοητών ερωτημάτων (η ιστορία ως πρόβλημα προς επίλυση), αλλά, επαναλαμβάνουμε, και να ευχαριστηθούν οι μαθήτριες και οι μαθητές το ταξίδι αυτό, νοούμενο ως ταξίδι μύησης στην ιστορική επιστήμη.

¹⁹ Βλ. τη διδακτορική διατριβή του Εμμανουήλ Περάκη (Μάιος 2021, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο), βασισμένη σε εκπαιδευτική έρευνα πεδίου: «Μια Δημόσια Ιστορία για την Ιστορική Εκπαίδευση: Διδάσκοντας Τοπική Ιστορία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση». Επίσης: Παληκίδης Α., (2019). Η Τοπική Ιστορία στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας, στο https://www.academia.edu/43682311/%CE%97_%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA_%CE%AE_%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%BD%CE%AD%CE%BF_%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1_%CE%A3%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%8E%CE%BD_%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82_2018_19

²⁰ Van Drie, J., Van Boxtel, C., (2007). "Historical reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past", *Educational Psychological Review*, 20 (2), 87-100.

²¹ Το υλικό (πηγές και οι δραστηριότητες) που περιλαμβάνεται σε κάθε Θ. Φ. είναι ενδεικτικό και μαξιμαλιστικό σε κάποιες περιπτώσεις – περισσότερο από όσο ίσως χρειάζεται, ώστε οι εκπαιδευτικοί να έχουν τη δυνατότητα επιλογής και αξιοποίησης μέρους ή όλου, με βάση τη σύνθεση της τάξης (έμφυλη, πολιτισμική, δυνατότητες-μαθησιακά προφίλ κλπ.) ή/και τις συνθήκες του σχολείου.

Οι μαθητές και μαθήτριες της κάθε τάξης χωρίζονται σε ομάδες και εργάζονται πάνω στα Φύλλα Εργασίας. Για τη δημιουργία των Φύλλων Εργασίας λαμβάνονται υπόψη τα μαθησιακά προφίλ, οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητριών και μαθητών μας. Καλούνται να δουλέψουν πάνω στους άξονες των Φ.Ε. και να παρουσιάσουν τα συμπεράσματα ή τα τεχνουργήματά τους (π.χ. σχέδια ζωγραφικής, παρουσιάσεις, κατασκευές) σε ολόκληρη την τάξη και να απαντήσουν στις σχετικές με αυτά ερωτήσεις των συμμαθητών και συμμαθητριών τους. Το επισφράγισμα της όλης προσπάθειας θα λάβει τη μορφή της οπτικής αφήγησης στην οποία θα μνηθούν οι μαθητές και μαθήτριες και θα παραγάγουν μια μικρού μήκους ταινία ιστορικού περιεχομένου, ντοκιμαντέρ, μυθοπλασία ή animation, με ανάλογο προβληματισμό. Ο/Η εκπαιδευτικός προτείνει το προς επεξεργασία υλικό, υποστηρίζει και διευκολύνει την όλη διαδικασία και παρακινεί τα παιδιά να διατυπώνουν όσο το δυνατόν περισσότερα ερωτήματα.

Θυμίζουμε ότι την ιστορική σκέψη ΔΕΝ προάγουν εκείνα τα ερωτήματα τα οποία αντιμετωπίζουν τις ιστορικές πηγές αποκλειστικά ως τεκμηριωτικό/αποδεικτικό υλικό, επιβεβαιωτικό της ιστορικής αφήγησης του σχολικού εγχειριδίου, ή ερωτήματα που στοχεύουν απλώς στην απόσπαση του πληροφοριακού υλικού, αλλά εκείνα τα οποία γενούν αμφισβήτηση και διατυπώνουν την ανάγκη διερεύνησης και διασταύρωσης μιας θέσης. Για αυτό και η πολυπρισματική προσέγγιση, μέσω της διερεύνησης αντίθετων απόψεων,²² είναι σημαντική.²³

Πιο αναλυτικά, την ιστορική σκέψη προάγουν:²⁴

- Ερωτήματα που ζητούν από τις μαθήτριες και τους μαθητές να κάνουν συνδέσεις, τους ωθούν να διατυπώσουν τη δική τους οπτική γωνία, απαιτούν ερμηνεία και εξαγωγή νοημάτων πέρα από το κειμενικό περιεχόμενο.
- Ερωτήματα που προκαλούν τον στοχασμό: ενθαρρύνουν τη διατύπωση υποθέσεων, αξιολογικών κρίσεων, επιζητούν δημιουργική σκέψη και λογική θεμελίωση, εμπλέκουν σε διάλογο.

²² EUROCLIO Project “Learning to Disagree”: <https://www.euroclio.eu/project/learning-to-disagree/> - Η ελληνική απόδοση του εξαιρετικά χρήσιμου Οδηγού προς Εκπαιδευτικούς με τίτλο: «Μαθαίνοντας να διαφωνούμε» βρίσκεται στην ιστοσελίδα του Ο.Ι.Ε.Ε.: <https://www.aheg.gr/%ce%bc%ce%b1%ce%b8%ce%b1%ce%af%ce%bd%ce%bf%ce%bd%cf%84%ce%b1%cf%82-%ce%bd%ce%b1-%ce%b4%ce%b9%ce%b1%cf%86%cf%89%ce%bd%ce%bf%cf%8d%ce%bc%ce%b5-%ce%bf%ce%b4%ce%b7%ce%b3%cf%8c%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b1/>

²³ Van Drie J., Van Bostel, C., (ό.π.).

²⁴ Saxton J., Morgan N., (1994). *Asking Better Questions*. London: Drake Publishing, 45-51.

- Είναι σημαντικό να αξιοποιούνται οι βιωματικές προσεγγίσεις, ώστε να αναπτυχθεί η ενσυναίσθηση ως εργαλείο ιστορικής κατανόησης.

Συμπερασματικά: πώς μαθαίνουμε²⁵ ιστορία;

Η ιστορία δεν είναι μια ουδέτερη αναπαραγωγή/απαγγελία γεγονότων του παρελθόντος, είναι η μελέτη, η κατανόηση και η ερμηνεία των γεγονότων ή φαινομένων. Η ιστορία δεν αφορά μόνο στο περιεχόμενο (γεγονότα) αλλά συναρτάται και με μια ιδιαίτερη και συστηματική μεθοδολογία, έναν ξεχωριστό τρόπο διαβάσματος, ανάπτυξης σκέψης, διατύπωσης ερωτημάτων και ανάλυσης. Συνεπώς, για μια ρεαλιστική διέξοδο υπέρβασης των πολλαπλών αγκυλώσεων και κυρίως της αποστήθισης, είναι αναγκαία τα εξής:

- χώρος, χρόνος, πρόσωπα, γεγονότα (βασική δηλωτική γνώση),
- καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης: στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας (διαδικαστική και εννοιολογική γνώση),
- ιστορική εκπαίδευση αποκεντρωτική και μαθητοκεντρική,
- μελέτη ιστορικών ζητημάτων συμβατών με την ηλικία, την ψυχοσύνθεση και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, καθώς πολλά από αυτά θα ανήκουν στην κοινωνική και πολιτισμική ιστορία, ενώ θα ενθαρρύνεται η διασύνδεσή τους με το παρόν,
- οικείωση των μαθητών και μαθητριών με νέα πεδία της ιστορικής επιστήμης, όπως η μικροϊστορία, η τοπική και η προφορική ιστορία,²⁶ η δημόσια ιστορία, οι έμφυλες προσεγγίσεις,²⁷ οι νέες τεχνολογίες και η οπτική αφήγηση,
- εφαρμογή των μεθοδολογικών αρχών της διερεύνησης, της πολυπρισματικότητας και της ενσυναίσθησης,
- ενθάρρυνση προσωπικής έκφρασης, αποκλίνουσας σκέψης, αξιοποίησης ταλέντων και ικανοτήτων που υπερβαίνουν τον «φιλολογικό» χαρακτήρα του μαθήματος.

Οι Θεματικοί φάκελοι παρέχουν τη δυνατότητα ουσιαστικής διασύνδεσης τόσο της ιστορίας του τόπου μας με την ιστορία των άλλων ανατολικών, βαλκανικών και ευρωπαϊκών λαών, όσο και της ευρωπαϊκής ιστορίας με την ιστορία και τον πολιτισμό του υπόλοιπου κόσμου. Στις τάξεις μας υπάρχει ένας πλούτος

²⁵ Η χρήση του ρήματος *μαθαίνουμε* είναι προφανώς προβληματική: στόχος δεν είναι να *μαθαίνουμε* αλλά να *κατανοούμε* και να *ερμηνεύουμε* την ιστορία.

²⁶ Βλ. το σχετικό οδηγό: http://oralhistorygroups.gr/proforiki_istoria-sxoleio/

²⁷ Βλ. Πρακτικά ημερίδας με τίτλο «Φυλο-μετρώντας την Ιστορία» στο <https://www.aheg.gr/%cf%86%cf%85%ce%bb%ce%bf%ce%bc%ce%b5%cf%84%cf%81%cf%8e%ce%bd%cf%84%ce%b1%cf%82-%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%81%ce%af%ce%b1/>

ανεπεξέργαστος: παιδιά με διαφορετική εθνοπολιτισμική προέλευση και βιώματα. Ας τα βοηθήσουμε να τα μοιραστούν με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, ας δώσουμε στα παιδιά την ευκαιρία να γνωρίσουν τον άλλο και τον διαφορετικό μέσα από πλουραλιστικές και συμπεριληπτικές διαδικασίες.